

ХУДОЖНЄ СПРИЙНЯТТЯ: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ АВТОРА І РЕЦІПІЄНТА

- народної педагогіки / М.Г. Стельмахович // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 3–6.
12. Фіцула М.М. Педагогіка: [Навчальний посібник] // М.М. Фіцула. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 528 с.
13. Філософський словник соціальних термінів. Видання третє, доповнене. – Х.: “Р.І.Ф.”, 2005. – 672 с.
- С. 134–136; С. 320–321; С. 471–472; С. 480–489.
14. Юркевич П.Д. Філософские произведения / П.Д. Юркевич. – М.: Просвещение, 1990. – С. 31.
15. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал // Нариси до історії української-етнопсихології. Упоряд. М. Шафовал. – 2-ге вид. – перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 341 с. – С. 281.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2014

УДК 7.01

Оксана Петрів, кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології та українознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ХУДОЖНЄ СПРИЙНЯТТЯ: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ АВТОРА І РЕЦІПІЄНТА

У статті висвітлено проблему художнього сприйняття, процес взаємодії автора і реципієнта. У процесі художнього сприйняття відбувається діалог автора і реципієнта, творча співпраця. Художнє сприйняття є важливою формою людської діяльності, оскільки значний духовний потенціал мистецтва потребує його глибокого та свідомого сприйняття.

Ключові слова: мистецтво, художнє сприйняття, автор, реципієнт.

Лит. 12.

Оксана Петрів, кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології та українознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ВОСПРИЯТИЕ: ПРОБЛЕМА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ АВТОРА И РЕЦИПИЕНТА

В статье освещена проблема художественного восприятия, процесс взаимодействия автора и реципиента. В процессе художественного восприятия происходит диалог автора и реципиента, творческое сотрудничество. Художественное восприятие является важной формой человеческой деятельности, поскольку значительный духовный потенциал искусства требует его глубокого и сознательного восприятия.

Ключевые слова: искусство, художественное восприятие, автор, реципиент.

**Oksana Petriv, Ph.D. (Philosophy), Docent of Cultural Studies and Ukrainian Studies Department
Drohobych State Pedagogical University by Ivan Franko**

ARTISTIC PERCEPTION: THE PROBLEM OF INTERACTION BETWEEN AUTHOR AND RECIPIENT

The article deals with the problem of artistic perception, an interaction of the author and recipient. In the process of artistic perception is a dialogue of the author and recipient is a creative cooperation. Artistic perception is an important form of human activity because a significant spiritual potential of art requires its deep and conscious perception.

Keywords: art, artistic perception, author, recipient.

Постановка проблеми. Мистецтво є особливим явищем людської культури, воно в художньо-образній формі відображає людське життя, прагне проникнути у складний світ людських взаємин, визначити місце людини у природі й суспільстві, знайти дійсний сенс людського буття. Мистецтво акумулює духовні цінності усіх культурно-історичних епох. У ціннісно-історичному аспекті мистецтво є філософською енциклопедією своєї епохи. В різні культурно-історичні періоди визначальними були ті види мистецтва, що найбільш повно виражали

свій час. Видатними досягненнями світової художньої культури є антична скульптура, середньовічна архітектура, живопис Відродження, ці види мистецтва були домінуючими, а інші розвивалися під їхнім впливом. Універсальність мистецтва як засобу збереження людської життєдіяльності з віками не тільки не втратилась, а, навпаки, зросла, оскільки з'явилися нові види та жанри мистецтва. Стали різноманітнішими художньо-відображувальні засоби, а тому і життя суспільства, людини стало можливим втілити у мистецтві багатогранніше та досконаліше.

Мистецтво не створює копію дійсності, його предметом є цінність людського буття, те, що розвиває в індивіді його людську сутність, в цьому полягає особлива значимість мистецтва. Лариса Левчук зазначає, що “мистецтво – одна з універсальних форм відображення, вираження, оцінювання чи пізнання явища, а не його власне буття” [4, 121]. “Мистецтво не зводиться тільки до пізнання, оскільки орієнтоване на розширення та реалізацію різних можливостей людського буття і тим самим сприяє формуванню людини. Стосовно цього художня діяльність не тільки вилучає інформацію з об’єктів зовнішнього світу (тобто виконує пізнавальні функції), а й екстрагує сутнісні сили людини, опредмечуючи їх у певних естетичних цінностях, тобто виступає як духовно-практичне (а не пізнавально-теоретичне) освоєння світу” [5, 127], – стверджує Сергій Кримський. Мистецтво завдяки тому, що воно передає інформацію реципієнтові, робить людську життєдіяльність справжньою реальністю, життям, відродженням у різних мистецьких формах. Завданням реципієнта є вміння “прочитати”, відшукати істинний смисл твору, зрештою зрозуміти його.

Основою мистецтва є життєво значущі переживання митця, через нього людина виражає свої думки, почуття, знання. Мистецтво відображає духовні цінності минулого та сучасного буття, тому важливим завданням окремого індивіда та соціуму загалом є свідоме художнє сприйняття та розуміння мистецьких творів. Художнє сприйняття є важливим і особливим видом людської діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Мистецтво як універсальна форма відображення людського буття є предметом дослідження культурологів, мистецтвознавців, філософів. Окремі аспекти осмислення мистецтва висвітлені у працях С. Аверинцева, Г.-Г. Гадамера, С. Кримського, Є. Сверстюка, В. Скуратівського, В. Татаркевича, К. Ясперса. Особливості сприймання мистецтва досліджували такі вчені, як Л. Левчук, Д. Кучерюк, В. Панченко, О. Оніщенко, О. Рудницька. Л. Левчук зазначає, що процес художнього сприйняття має свої закони, він вимагає знання “мови” мистецтва, творчої співпраці, розвинених здібностей і смаку, естетичного досвіду і психологічної зосередженості на об’єкті сприйняття.

Мета статті – дослідити проблему художнього сприйняття, процес взаємодії автора та реципієнта.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво є виявом духовного буття людини та людства. З первісних часів воно виражає духовну сутність

людини, компенсуючи таким чином неповноту людського буття, і робить це особливим способом – з допомогою художньої мови. Дослідники культури вважають, що мистецтво виникло разом з появою людини. Ніхто не зміг зафіксувати такого моменту, коли людина вже є, а мистецтва ще немає. Знаходячи рештки найдавнішої людини, учені знаходять разом із невелико обробленими знаряддями праці і перші невеликі, але чимось дуже привабливі твори мистецтва. Мабуть, уже первісна людина відчувала не тільки матеріальну потребу, а й потребу в прекрасному. Навіть найдавніша людина любила усе гарне, була здатна милуватися красою природи і хотіла сама, своїми руками зробити щось гарне. Очевидно, кожне життя перероджується безпосередньо у мистецтво, – вважає дослідник культури Михайло Кушнір, – а стосунок до краси є безпосереднім виразом повноти нашого життя [6, 192]. Видатний філософ Карл Ясперс стверджує, що мистецтво “у всі часи є чимось куди більшим, аніж естетичним, воно вміщує і несе в собі усяке духовне, ідейне, релігійне” [12, 75].

У художній культурі відбувається самовираження особистості, розкривається можливість для людини реалізувати свої творчі потенції у різних видах мистецтва. У мистецтві естетичними засобами виражено духовний і моральний досвід людства, – стверджує Валерій Скотний [9, 156]. Як зазначає Лариса Левчук, у мистецтві створюється і зберігається для нащадків своєрідний “духовний портрет” тієї чи іншої історичної епохи. Нашим завданням є вміння “прочитати” той чи інший “духовний портрет” епохи. Саме мистецтву, яке задовольняє універсальну потребу людини – осягнення навколишньої дійсності у різних формах людської чуттєвості, належить провідна роль у розвитку культури людства. Завдяки мистецтву людина пізнає себе, а також віднаходить дорогу до інших, відчуває єдність людської долі [6, 196]. Мистецтво було і залишається одним із найважливіших чинників духовного життя людства. Воно стимулює творчу діяльність, збагачує життя людини емоційними переживаннями та роздумами. Мистецтво вчить віддаватися миттєвим враженням і протиставляється пошукам якогось зиску. У давнину утвердилася думка, що мистецтво, розважаючи, повчає.

У художній культурі людина відображає цінності – те, що має смисл для людини. Категорія цінності утворюється у людській свідомості через порівняння. Таким чином формується ціннісне ставлення людини до світу, людина розглядає усі предмети і явища з погляду важливості і

значимості. Цінності пронизують життя людини у цілому, у всіх її проявах. Цінності не швидкоплинні, вони зорієнтовані на майбутнє. Духовні цінності ми розглядаємо як найбільш стабільний гуманістичний чинник культури. Філософ Валерій Скотний стверджує, що мистецтво практично “вводить” людину у світ цінностей [9, 156]. Уміння орієнтуватися в ієрархії цінностей, їх смислів і значень свідчить про духовну зрілість людини. У цінностях художньої культури людина відображає емоції і почуття, думки і мрії.

Мистецтво відображає естетичні потреби людини. Звісно уявлення про красу з часом змінюються. Те, чим милується людина, особливо якщо йдеться про нею ж таки створені речі, є дуже показовим: свідчить про її рівень, смаки, духовний розвиток, а також про її належність до певної культури. Первісна людина любить яскраве і строкате (кожен підліток проходить через етап такого смаку), людина із більш розвиненими смаками надає перевагу вишуканій, неясковій красі. Кожна епоха, яка є одночасно й етапом у розвитку культури, залишила нам свої естетичні цінності, тобто свої уявлення про прекрасне: що є прекрасним, а що таким не вважається. Кожна епоха створила свій естетичний ідеал, або еталон краси: взірць найпрекраснішої картини природи і взірць найпрекраснішої людини. Порівнюючи картини художників різних епох, переконаємось, що уявлення про прекрасне змінюється. Звісно, і те, що сьогодні здається взірцево прекрасним, завтра може видатись негарним, навіть вульгарним. Як правило, більшість людей виявляє смаки і вподобання свого часу. Якщо ж людина починає свідомо формувати свої вподобання, не просто чимось милується, а й думає над тим, чому це гарно, чи насправді це гарно, чи це лише для мене гарно, вона духовно розвивається, збагачується духовно, сама стає творцем прекрасного, навіть творить нові взірці краси. “Відчуття краси веде власне до поглибленого охоплення себе самого як рівного іншим людям, та однак, відмінного від них, а в дальшій перспективі дозволяє бачити життя як досвід людської долі, пізнання її ласки і її гніву під час особистої земної мандрівки, в якій нас ніхто, від народження до смерті, заступити не може. Те, що людське, і те, що наше приватне, стає нероздільною цілістю” – стверджує дослідник культури Михайло Кушнір [6, 196].

Значний духовний потенціал мистецтва потребує глибокого та свідомого сприйняття. Сприйняття – це складний когнітивний процес, пов’язаний з пізнавальною діяльністю

особистості. Сприйняття разом із процесами відчуття забезпечує безпосередньо-чуттєву орієнтацію людини в оточуючому світі. Сприйняття пов’язане з мисленням, пам’яттю, увагою. У процесі сприйняття мистецьких творів відбуваються не тільки зорово-чуттєві процеси, тут завжди присутні осмислення, тлумачення побаченого, аналіз і синтез художніх вражень від творів, їх інтерпретація.

Художнє сприйняття як одна із форм людської діяльності набуває особливого статусу, оскільки мистецтво лише тоді має значення, коли його сприймає суспільство. Мистецтво впливає на людську свідомість, воно задовольняє допитливість, дає знання, водночас надає реципієнту можливість думати і спілкуватися. Сутність людини виявляється саме у креативності – творчій діяльності. Кожна особистість може активізувати свій творчий потенціал, свої приховані можливості. *Творчість сприяє виходу прихованих емоційних сплесків кожної особистості.* Людина має потребу повсякчас творити, щоразу створювати нове. *Творча діяльність – це процес створення нового, унікального, неповторного.* Поруч із новими художніми відкриттями відбувається нове прочитання мистецьких здобутків попередніх епох. Адаже щоразу під враженням від усього побаченого і почутого змінюється і реципієнт.

Будучи образно-символічним за своєю суттю, мистецтво дає можливість кожному реципієнту “читати” той чи інший мистецький твір у численних варіантах. Сергій Аверинцев стверджує, що “сміслова структура смислу багатшарова і розрахована на активну внутрішню роботу реципієнта” [1, 179]. В. Скуратівський зазначає, що “відповідним чином мистецький твір у всьому часовому діапазоні художньої творчості постає передовсім як особливий інформаційний процес надзвичайної смислової місткості” [10, 380]. Зафіксовані автором у творі мистецтва реалії дійсності є для реципієнта певним “буттям”, яке він повинен пережити, це – момент співтворчості реципієнта з автором. Характер сприйняття і розуміння художнього твору залежить від рівня підготовленості реципієнта, його психологічних, індивідуально-емоційних особливостей, світогляду. Мову мистецтва може розуміти кожний, не залежно від того, якими етнічними мовами він володіє. Г.-І. Гадамер стверджує, “що не тільки в мовлення та в письмо, але й в усі людські творіння увійшов “смісл”, і в тому, щоб вичитати його, й полягає герменевтичне завдання” [3, 103].

Починаючи з епохи первісності людина виявляла свій внутрішній світ у художній творчості, про що свідчать взірці первісного образотворчого мистецтва. “По-старому неспокійна людина хапається клаптика теплої землі й високого неба, щоб відчуті точку опори, щоб знайти на мить саму себе і спробувати щось у собі осягнути”, – стверджує Євген Сверстюк [8, 35]. Творчість вимагає від людини координації всіх моральних сил, і цей виплиск активності цілоще діє на психіку людини, а отже і на її фізичне здоров'я.

Протягом усього періоду виникнення і розвитку мистецтва, його наповнення сутнісним змістом важливими були три чинники – епоха з культурно-історичними особливостями, митець та реципієнт.

У кожному творі розкривається авторська індивідуальність. У процесі художнього сприйняття ми відчуваємо присутність автора, усвідомлюємо його ставлення до зображеного, адже художній твір – це завжди засіб самовираження художника, у ньому митець виражає свої ідеї, погляди на життя, на світ, зрештою на мистецтво. Владислав Татаркевич зазначає, що твори мистецтва “з одного боку розкривають внутрішнє життя мистця, з другого – пробуджують внутрішнє життя споживача. Пробуджуючи споживача, не тільки дають йому задоволення, а й зворушують його, вражають, стрясаять, збагачують його життя” [11, 39].

Художнє сприйняття є своєрідною творчою діяльністю, оскільки реципієнт повинен бути здатним образно відтворювати художню інформацію, асоціативно мислити, інтерпретувати побачене. Сприймаючи твір мистецтва, людина застосовує свій життєвий досвід, накопичені знання, пережиті емоції, вступає у віртуальне спілкування з автором, займаючи особисту позицію. “У сприйманні завжди знаходять свій різноплановий вияв інтереси, пристрасті і уподобання, установки конкретного індивіда, його особистий життєвий досвід і буттєві проекти” [2, 607]. Щоразу, рухаючись від форми до змісту, реципієнт відтворює художньо-образний проект автора. Кожне сприймання твору не є тотожним із попереднім, кожне нове сприйняття твору веде до виникнення “нового” твору. Тому є підстави стверджувати, що скільки людей сприймає твір, стільки є варіантів цього твору.

У процесі художнього сприйняття відбувається діалог автора і реципієнта, творча співпраця. “Сприймаючий суб'єкт завжди вступає в уявну полеміку з автором, підтримує чи заперечує йому” [7, 104], – зазначає О. Рудницька. Сприйняття художнього твору значною мірою залежить від сприймаючої особи: її особистісних

якостей, підготовленості до такого сприйняття, рівня естетичного досвіду, готовності до емпатії. Важливим фактором сприйняття є умови, за яких відбувається спілкування реципієнта із твором. Живопис та скульптура краще сприймаються в музеї або в картинній галереї в оточенні інших творів мистецтва, художній фільм краще подивитися в кінотеатрі, де ніщо не заважає процесу сприйняття.

Сприйняття твору мистецтва може мати кілька етапів: від поверхневого сприйняття до усвідомлення сутності, глибинного змісту твору. Конкретний процес сприйняття витвору мистецтва у кожної людини має індивідуальний характер, відрізняється рівнем емоційного сприйняття, змістовим наповненням уявлення, що виникає у процесі сприйняття одного й того ж твору мистецтва. Це залежить від багатьох факторів: естетичного смаку, властивого людині типу сприйняття, рівня емоційного розвитку людини, фізичного й психологічного стану в момент сприйняття, здатності людини до повноцінного сприйняття творів мистецтва. Розвиток культури художнього сприйняття пов'язаний із отриманням специфічних знань, опанування мови мистецтва, накопиченням досвіду спілкування з мистецькими творами, формуванням художнього смаку, пробудженням інтересу до художнього пізнання.

Висновки. У різні історичні епохи мистецтво було виявом духовного буття людини, творенням нової реальності, своєрідним виразом повноти буття. Завдяки мистецтву ми маємо “духовні портрети” різних історичних епох. Мистецтво прагне глобального осмислення світу, розв'язання загальносвітових проблем. Мистецтво розглядається як своєрідний канал зв'язку, як знакова система, що несе інформацію. Мистецтво – це завжди нова дійсність, митець своїм твором лише відкриває шлях до цієї дійсності.

Мистецтво – це вияв людської уяви, це творення нового, ще небаченого чи повторення відомого, такого, що є у природі, житті, чи у самому мистецтві, але це завжди творення, творчість. Твір мистецтва завжди вимагає “співтворця” – реципієнта з його зосередженим проникненням у твір. Сприйняття є активним процесом, що вимагає співучасті реципієнта. “Читаючи” твори образотворчого мистецтва, у реципієнта мислення не відривається від уяви та переживань, а разом з ними і через них він засвоює світ в художньо-образній формі. Сприйняття твору мистецтва (художнє сприйняття) залежить від реципієнта, його особистісних якостей, підготовленості до такого сприйняття, рівня естетичного досвіду, готовності до емпатії.

Завдяки художньому сприйняттю особистість пізнає себе, отримує змогу відчувати свої прагнення і потреби. Твори мистецтва залишають особливий емоційний слід в пам'яті сприймаючого, спонукають до глибинної світоглядної рефлексії про глобальні проблеми людського буття. Необхідним завданням освіти є розвиток культури художнього сприйняття, тобто розвинутої у суб'єкта здатності осягнути, оцінити, емоційно пережити і осмислити те, що сприймається. Розвиток культури художнього сприйняття сприяє особистісному вдосконаленню, глибокому розумінню духовних цінностей.

1. Аверинцев С. Софія – Логос. Словник. 2-ге видання. – К.: Дух І Літера, 2004. – 640 с.
2. Андрос Є. Сприймання // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 744 с. – С. 607.
3. Г.-Г. Гадамер. Класична і філософська герменевтика. // Г.-Г. Гадамер. Герменевтика II. Істина і метод. Том 2. – К.: "Юніверс", 2000. – 478 с.
4. Естетика: Підручник / Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л.Т. Левчук. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2005. – 431 с.: іл.

5. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії. – К.: Вид. дім "Киево-Могилянська академія", 2008. – 367 с.
6. Кушнір М. Велич мистецтва і відродження культури // Хроніка 2000: Український культурологічний альманах. Випуск 39 – 40. – К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. – 800 с. – С. 188 – 208. 2.
7. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
8. Сверстюк Є. Собор у риштованні // Сверстюк Є. На святі надії: Вибране. – К.: Наша віра, 1999. – 784 с. – С. 35 – 95.
9. Скотний В. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному. – Дрогобич: Вимір, 2004. – 348 с.
10. Скуратівський В. Мистецтво // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 744 с. – С. 380 – 381.
11. Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естет. переживання / Пер. з пол. В. Корнієнка. – К.: "Юніверс", 2001. – 368 с.
12. Ясперс К. Психологія світоглядів / З нім пер. О. Кислюк, Р. Осадчук. – К.: Юніверс, 2009. – 464 с.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2014

Джерела мудрості

*“Яке прекрасне рідне слово!
Воно – не світ, а всі світи.
Нехай в твоїм серці любові
не згасне священний вогонь
як вперше промовлене слово
на мові народу свого”.*

Володимир Сосюра
український письменник, поет-лірик

*“Людина не для того створена, щоб терпіти поразки... Людину можна знищити,
але її неможливо перемогти”.*

Ернест Гемінгвей
американський письменник, журналіст

